

Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2017.02.225>

УДК 331.522/.526 005.33-043.2:331.5(045)

JEL CLASSIFICATION: J 23

М.В. КУЦЕВОЛОВА

аспірант

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені М. Туган-Барановського

Україна, 50000, м. Кривий Ріг, вул. Трамвайна, буд. 16

E-mail: mvd.91@ukr.net

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ

Успішна реалізація державної політики у сфері зайнятості потребує розробки та ухвалення довгострокової програми, спрямованої на побудову нової соціально орієнтованої моделі регулювання ринку праці. Сфера зайнятості відображає ступінь розвитку та функціонування суспільних відносин, забезпечує саморозвиток та самореалізацію людини через працю та працевлаштування, соціальний захист незахищених, уразливих верств населення. На зайнятість населення впливає ряд важливих факторів, від розвитку і взаємодії яких залежить стан ринку праці. Обґрунтовано необхідність визначення факторів основного та опосередкованого впливу на рівень зайнятості населення регіону для забезпечення ефективної регіональної політики зайнятості, для вибору пріоритетних напрямів її реалізації на рівні регіону. Доведено доцільність урахування результатів оцінювання впливу цих чинників на рівень зайнятості під час розроблення регіональних програм зайнятості. На основі класифікації та аналізу чинників основного та опосередкованого впливу (на прикладі Донецької області) визначено пріоритетні напрями політики зайнятості на регіональному рівні. Встановлено, що для розробки заходів підвищення ефективності зайнятості населення на національному і регіональному рівнях необхідним є дослідження усіх чинників впливу на зайнятість населення.

Ключові слова: фактори впливу, зайнятість, ринок праці, рівень зайнятості населення, політика зайнятості, регіональний ринок праці.

М.В. Куцєволова

аспірант

Донецький національний університет економіки

і торгівлі імені М. Туган-Барановського

Україна, 50000, г. Кривой Рог, ул. Трамвайная, д. 16

E-mail: mvd.91@ukr.net

©. КУЦЕВОЛОВА М.В., 2017

ISSN 2072-9480. Демографія та соціальна економіка, 2017, № 2 (30): 225-236

225

ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА ЗАНЯТОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ РЕГИОНОВ: ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИКИ ЗАНЯТОСТИ

Успешная реализация государственной политики в сфере занятости требует разработки и принятия долгосрочной программы, направленной на построение новой социально ориентированной модели регулирования рынка труда. Сфера занятости отражает степень развития и функционирования общественных отношений, обеспечивает саморазвитие и самореализацию человека через труд и трудоустройство, социальная защита незащищенных, уязвимых слоев населения. На занятость населения влияет ряд важных факторов, от развития и взаимодействия которых зависит состояние рынка труда. Обоснована необходимость определения факторов основного и опосредованного влияния на уровень занятости населения региона для обеспечения эффективной региональной политики занятости, для выбора приоритетных направлений ее реализации на уровне региона. Доказана целесообразность учета результатов оценки воздействия этих факторов на уровень занятости в ходе разработки региональных программ занятости. На основе классификации и анализа факторов основного и опосредованного воздействия (на примере Донецкой области) определены приоритетные направления политики занятости на региональном уровне. Установлено, что для разработки мероприятий по повышению эффективности занятости населения на национальном и региональном уровнях необходимо исследование всех факторов влияния на занятость населения

Ключевые слова: факторы влияния, занятость, рынок труда, уровень занятости населения, политика занятости, региональный рынок труда.

M.V. Kutsevolova
graduate student
Donetsk National University of Economics and Trade named
after Mykhaylo Tugan-Baranovsky
Ukraine, 50000, Dnipropetrovsk region, Krivoy Rog
Str. Tramvaina, 16
E-mail: mvd.91@ukr.net

FACTORS OF INFLUENCE ON EMPLOYMENT OF POPULATION AT REGIONAL LEVEL: THE POSSIBILITIES FOR USING IN THE PROCESS OF THE FORMATION OF EMPLOYMENT POLICY

Successful implementation of state employment policy requires the development and adoption of a long-term program aimed on building a new socially-oriented model of labor market regulation. Employment sphere reflects the degree of development and functioning of public relations because it should provides self-development and self-realization of man through labor and employment, social protection of vulnerable groups of the population. A number of important factors from the development and interaction of which depending labor market function, have significantly effects on the employment. The necessity of determining the factors of the main and indirect influence on the level of employment of the population of the region for providing an effective regional employment policy, for the selection of priority directions of its implementation at the regional level is substantiated. The expediency of taking into account the results of the assessment of the influence of these factors on the level of employment in the development of regional employment programs is proved. On the basis of classification and analysis of the factors of the main and indirect influence (on the example of the Donetsk region), the priority directions of the employment policy at the regional level are determined. It is established that in order to develop measures for increasing the employment efficiency of the population at the national and regional levels, it is necessary to study all factors affecting the employment of the population.

Keywords: factors of influence, employment, labor-market, adjusting of employment, employment policy, regional labor market.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України можливо на основі розбудови сучасної соціально орієнтованої економіки. Одним із найважливіших пріоритетів залишається досягнення збалансованого розвитку ринку праці, забезпечення продуктивної зайнятості, що потребує урахування

впливу постаріння населення, значних обсягів міграції, утримання невисокої ціни робочої сили, скорочення кількості вакансій, погіршення якості наявних робочих місць. Рівень зайнятості населення характеризує стан макроекономічного середовища у країні, структуру національної економіки, рівень розвитку ринкових форм господарювання, інституційне забезпечення соціально-трудових відносин, рівень підприємницької активності населення тощо. Тому для розробки та реалізації стратегій соціально-економічного розвитку країни у цілому та її регіонів зокрема, надзвичайно важливим є визначення факторів основного та опосередкованого впливу на зайнятість населення та обґрунтування можливостей використання оцінок впливу цих чинників на рівень зайнятості у процесі розроблення регіональних програм зайнятості.

Актуальність теми. Вітчизняні науковці приділяють достатньо уваги дослідженню факторів впливу на зайнятість населення, визначенню основних напрямів реалізації політики зайнятості з урахуванням впливу цих чинників. Однак в умовах посилення негативних тенденцій розвитку ринку праці, обумовлених макроекономічною нестабільністю, скороченням кількості вакансій з гідними умовами оплати праці, необхідно виокремлення основних чинників впливу на зайнятість населення, оцінювання їх впливу на зайнятість та урахування результатів цього оцінювання для ухвалення управлінських рішень на національному та регіональному рівнях. Це підтверджує актуальність дослідження факторів впливу на зайнятість населення на рівні регіону та визначення можливостей використання оцінок впливу цих чинників на рівень зайнятості при розробленні регіональних програм зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема зайнятості населення та її регулювання завжди перебувала у центрі уваги економічної науки, їй присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Теоретичні, методологічні та прикладні проблеми зайнятості населення досліджують Л. Авдеев (L. Avdeev), С. Бандур (S. Bandur), В. Брич (V. Brych), О. Волкова (O. Volkova), І. Гнибіденко (I. Hnybidenko), Т. Заяць (T. Zajac), О. Левченко (O. Levchenko), Е. Лібанова (E. Libanova), Л. Лісогор (L. Lisogor), Ю. Маршавін (Y. Marshavin) та ін., розглядаючи теоретико-методологічні проблеми й особливості регулювання ринку праці України, розкриваючи зміст поняття «зайнятість населення». Фактори впливу і проблеми зайнятості населення є предметом дослідження низки науковців. Зокрема, В. Онікієнко (V. Onikiyenko) та Н. Коваленко (N. Kovalenko) [2] визначальними факторами впливу на зайнятість населення в Україні вважають структурні зрушення економічного, соціального та техніко-технологічного характеру. Н. Казюка (N. Kazyuka) [5], вважає, що на рівень і структурні трансформації зайнятості впливають майже на усі процеси і тенденції економіки, політики, суспільства, законодавства тощо. С. Трубич (S. Trubych) [4] поділяє на дві групи чинники, що впливають на рівень зайнятості населення, М. Головка (M. Golovko) [3] вважає, що до основних факторів формування зайнятості населення належать правові, економічні, соціальні та організаційні. Однак дотепер окремі аспекти дослідження факторів впливу на зайнятість населення, пов'язані зі специфікою їх дії на сферу зайнятості регіону, залишаються недостатньо дослідженими. Це обумовлює необхідність здійснення більш детального аналізу факторів впливу на зайнятість населення на регіональному рівні.

Метою статті є дослідження факторів впливу на зайнятість населення, визначення факторів основного та опосередкованого впливу для обґрунтування пріоритетних напрямів політики зайнятості на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У широкому розумінні зайнятість населення охоплює всі види суспільно корисної діяльності громадян, які приносять

заробіток (трудоий дохід). Тобто, зайнятість населення стосується значного кола явищ і процесів у соціально-економічному житті суспільства, які характеризують відносини щодо раціонального використання робочої сили, забезпечення гідного рівня життя зайнятого населення, задоволення потреб національної економіки у робочій силі з урахуванням потреб працівників тощо.

Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», зайнятість – незаборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їхніх особистих та суспільних потреб із метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їхній власності, у тому числі безоплатно [1]. Для підвищення рівня зайнятості населення і з урахуванням політичної та економічної ситуації в Україні, головною метою повинно стати збереження потенціалу людей праці та професіоналів, котрі є двигуном економіки держави.

Указом Президента України від 03.08.1999 р. № 958/99 було затверджено Основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 р. Вони стали основою для довгострокової програми розвитку трудового потенціалу, спрямованої на модернізацію сфери зайнятості відповідно до потреб структурної перебудови господарського комплексу країни і розбудови соціально орієнтованої економіки. Дія Указу завершилася в 2010 р., але цілісної політики розвитку трудового потенціалу з урахуванням принципів гідної зайнятості та на підставі соціально-економічних прогнозів так і не було створено за десять років його чинності.

5 липня 2012 р. було ухвалено Закон України «Про зайнятість населення», який визначає перелік владних органів, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення. Але до цього переліку не входить Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, основними завданнями якого є формування та забезпечення реалізації державної політики економічного та соціального розвитку і політики у сфері державно-приватного партнерства та статистики. Функції цього органу влади вимагають його активного залучення до регулювання ринку праці в Україні. У жовтні 2012 р. Уряд України затвердив Програму сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року. Однак дотепер переважна більшість задекларованих завдань не виконана.

Успішна реалізація державної політики у сфері зайнятості потребує розробки та прийняття довгострокової програми, спрямованої на побудову нової соціально орієнтованої моделі регулювання ринку праці, основаної на зваженому поєднанні інструментів державного та ринкового регулювання. Така програма має бути спрямована на поетапне зниження напруженості на ринку праці за рахунок створення правових, економічних та інституційних засад для підвищення ефективності зайнятості населення. Рішення у сферах структурної політики, формування та реалізації інвестиційних програм, політики доходів, розвитку системи освіти повинні формуватися з урахуванням їх очікуваного впливу на сферу зайнятості.

До базових чинників формування зайнятості В. Онікієнко та Н. Коваленко відносять: 1) демографічні: передбачають взаємообумовленість зайнятості та статевовікових, професійно-кваліфікаційних характеристик населення, його структури та чисельності. На думку цих фахівців, саме вони визначають склад робочої сили за віком, статтю, кваліфікацією та освітою, станом здоров'я, обумовлюють її кількість; 2) економічні: передбачають формування сукупного попиту на робочу силу та здатність робітника за допомогою своєї праці забезпечити гідне проживання,

з можливістю одночасного підвищення ефективності суспільного виробництва. Дія саме цих факторів значною мірою обумовлює обсяг, структуру та динаміку зайнятості населення; 3) техніко-технологічні: передбачають науково-технічний потенціал (технічний прогрес, розвиток та впровадження досягнень науки та техніки, інновацій); 4) організаційні: охоплюють нормативно-правові та законодавчі акти, форми власності, програми зайнятості, види діяльності, прогноз зайнятості тощо; 5) соціальні: визначають якісні характеристики робочої сили та ефективності праці, спрямовані на організацію професійно-кваліфікаційних характеристик та всебічний розвиток особистості. Вони включають систему освіти, культури, охорони здоров'я, соціальний захист та ін. [2].

Основні фактори формування зайнятості населення М. Головка поділяє на: 1) правові – визначають соціально-економічну компетенцію та юридичний статус органів місцевого самоврядування стосовно управління трудовими ресурсами. Вони обумовлюють правове середовище формування соціального партнерства в регіоні; 2) економічні, що обумовлюють сукупність базових ресурсів у регіоні, а також необхідність узгодженості їх використання задля зростання зайнятості; 3) соціальні – передбачають формування системи захисту працездатного населення; 4) організаційні, що визначають інфраструктурні можливості розвитку та зростання зайнятості [3].

С. Трубич виокремлює дві групи чинників, які визначають рівень зайнятості населення, зокрема: 1) чинники, що сприяють чи гальмують залучення та закріплення працівників на виробництві; 2) чинники, спрямовані на формування і зміну структури робочих місць на усіх рівнях національної економіки (країни, регіонів, галузей, підприємств). До факторів першої групи він відносить економічні (відображають економічну потребу залучення індивіда до сфер прикладання праці), духовно-психологічні (духовну необхідність працювати), демографічні (вік та сімейний стан зайнятих), соціальні (приналежність до певного класу, рівень освіти, професійно-кваліфікаційної підготовки). До другої групи належать: демографічні (склад населення за статеві-віковою ознакою, його концентрація, природний і механічний рух та ін.); склад населення за джерелами засобів існування, суспільними групами, освітою, професійною кваліфікацією; економічні (розподіл зайнятих у галузях матеріального та нематеріального виробництва, співвідношення зайнятих за сферами господарської діяльності); культурно-побутові (рівень розвитку сфери охорони здоров'я, культури, освіти, громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування); організаційні (відображають специфіку організації трудових ресурсів: систему їх формування, розподілу та перерозподілу за видами зайнятості, сферами і галузями народного господарства) [4].

Інший перелік факторів пропонує Н. Казюка: соціально-демографічні (стать, вік та рівень освіти населення); законодавчо-правові (всі заходи, засоби та форми регулювання зайнятості населення); економічні (враховують різні галузі економіки або види економічної діяльності); політичні (враховують тенденції політичної ситуації в країні та її регіонах); організаційно-управлінські (програми та засоби впливу на структуру економіки та структуру населення); екологічні (враховують усю природоохоронну діяльність, програми з розширення безвідходних виробництв та збереження екології загалом); інституціональні (складаються з інститутів ринку, системи підприємництва, процесів приватизації та ін.); психологічні (охоплюють усі психоемоційні характеристики населення); освітні (об'єднують систему, вимоги, рівень освіти та професійні якості працівників); історичні (чинники еволюційного формування структури зайнятості населення); культурні (враховують усі ментальні особливості населення, рівень культури та розвитку нації) [5].

Однак дотепер не існує єдиної думки щодо класифікації факторів впливу на зайнятість населення. Аналізуючи фактори впливу, дослідники переважно беруть до уваги особливості територіальної (регіональної) організації економіки та соціальних структур; сукупність кадрів із певним рівнем кваліфікації та підготовки на даний момент часу; потребу, дефіцит або надлишок робочої сили (залежно від ситуації на ринку); внутрішні критерії (рівень життя), а також специфічні чинники: структурну перебудову, демонополізацію господарського комплексу; рівень збалансованості економіки; рівень кооперації з іншими країнами; рівень продуктивності та оплати праці; зміну форми власності; розвиток приватизації та рівень соціального захисту безробітних; рівень державного регулювання та управління ринком праці. Згоджуючись з точкою зору В. Онікієнко, Н. Коваленко та Н. Казюки, варто зазначити, що рівень та структурні трансформації зайнятості населення залежать від впливу усіх процесів і тенденцій, які відбуваються в економіці, політиці, суспільстві та законодавстві.

Серед факторів впливу на зайнятість населення доцільно виділити:

1. Природно-географічні – базові чинники, що впливають на зайнятість населення. За їхньою допомогою створюються передумови соціально-економічного розвитку регіонів та держави в цілому. До них належать: ресурсний потенціал регіонів, наявність земельних, водних, паливних, енергетичних ресурсів. Саме ці фактори значною мірою обумовили формування сучасного соціально-економічного рівня розвитку регіонів, особливості їхньої господарської спеціалізації, структуру зайнятості, рівень трудового потенціалу.

2. Демографічні, тобто чисельність, стать, вік, професійно-кваліфікаційні характеристики населення, природний і механічний рух, зміну частки економічно активного населення в результаті зрушень у рівнях народжуваності і смертності та ін.

Демографічна ситуація в Україні характеризується зменшенням чисельності населення. За останні 20 років цей показник скоротився майже на 8,8 млн осіб, досягнувши у 2015 році значення 42 929,3 тис. осіб (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони

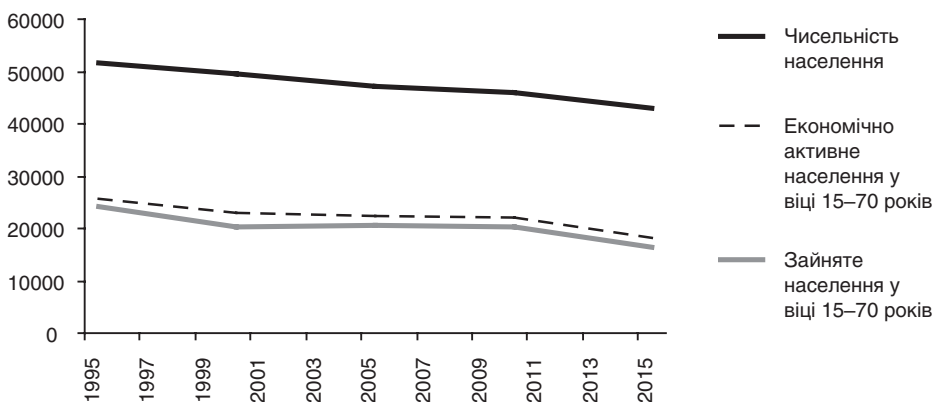

Рис. 1. Показники розвитку сфери зайнятості України під впливом демографічних факторів за 1995–2015 роки

Джерело: складено автором на основі [6].

проведення антитерористичної операції). Кількість економічно активного населення за досліджуваний період зменшилася з 25 562 до 18 098 тис. осіб. Загалом такі ж тенденції властиві і показнику рівня зайнятості населення країни, що доводить значний вплив демографічних факторів на показники розвитку сфери зайнятості населення (рис. 1). Це відбувається з причин як природного скорочення за рахунок дисбалансу народжуваності та смертності, так і міграції населення. З 2014 року чисельність населення зазначається без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції (АТО).

У 1995, 1997, 1998 рр. кількість зайнятих жінок перевищувала кількість чоловіків. Найменший лаг між рівнями зайнятості жінок і чоловіків спостерігався у 1996, 1999, 2002–2005 та 2009 рр. Починаючи з 2010 р., гендерний розрив у рівнях зайнятості постійно збільшувався (рис. 2). Така ситуація зумовлена дією ринкового конкурентного механізму та наявністю прямих бар'єрів для зайнятості (вужчий професійний вибір, відсутність необхідних робочих місць або необхідної кваліфікації, вихід у декретні відпустки). Жіноча зайнятість традиційно переважає у сферах діяльності з найнижчими рівнями середньої заробітної плати – сфері соціального забезпечення, освіті, охороні здоров'я, побутовому обслуговуванні та культурі, в яких жінки становлять понад 70 % працівників. Зайнятість чоловіків – це переважно важка промисловість, металургія, транспорт, сфера підприємництва.

3. До економічних факторів, що впливають на зайнятість населення, варто віднести: рівень економічного розвитку держави (ВВП на душу населення); ступінь інвестиційної активності; податково-бюджетну і грошово-кредитну політику держави; рівень інфляції; наближеність до державних кордонів, яка дає змогу мігрувати в іншу країну людям, що не можуть працевлаштуватися на вигідних їм умовах; рівень середньомісячної заробітної плати, що склався в регіоні, рівень доходів населення, які визначають ціну робочої сили в регіоні. Також економічні фактори формування зайнятості населення полягають у виробничій діяльності людей, спрямованій на створення валового внутрішнього продукту суспільства. Зростання кількості зайнятих призводить до збільшення обсягів виробництва товарів, надання послуг, створює

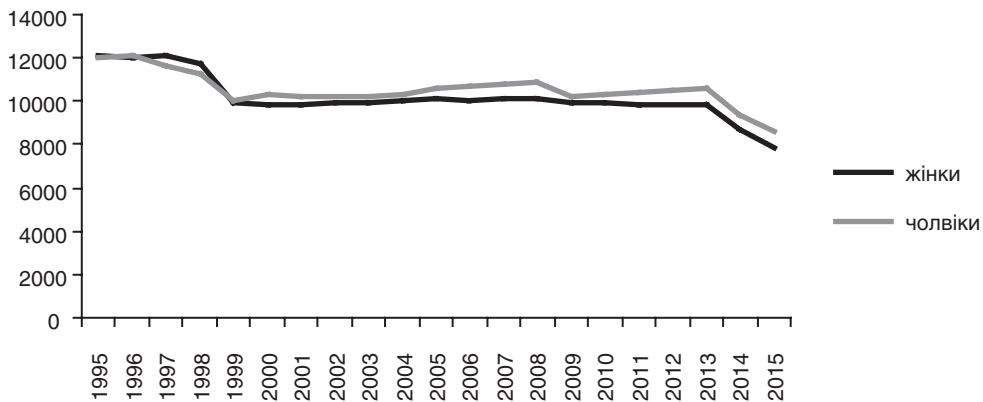

Рис. 2. Кількість зайнятого населення віком 15–70 років залежно від статі за 1995–2015 роки

Джерело: складено автором на основі [6].

передумови для задоволення ширшого кола потреб і зростання добробуту населення. До економічних факторів доцільно віднести і галузеву структуру господарства, яка зрештою визначає попит на фахівців різних професій (таблиця).

Таблиця. Потреба підприємств у працівниках за видами економічної діяльності в період 2011–2015 рр.

Вид економічної діяльності	2011		2012		2013		2014 ¹		2015 ¹	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Потреба у працівниках, усього	59,3	100	48,6	100	47,5	100	35,3	100	41,3	100
Сільське, лісове та рибне господарство	2,9	4,9	2,5	5,2	2,3	4,8	1,6	4,5	2,0	4,8
Промисловість, у т. ч:	16,6	28	13,8	28,4	11,5	24,1	9,0	25,5	11,4	27,6
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1,3	2,2	1,3	2,7	0,7	1,5	0,5	1,4	0,5	1,2
переробна промисловість	13,0	21,9	10,6	21,8	9,0	18,9	7,2	20,4	8,7	21,1
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,3	3,9	1,9	3,9	1,8	3,8	1,3	3,7	2,2	5,3
Будівництво	3,5	5,9	2,2	4,5	2,5	5,3	1,3	3,7	1,7	4,1
Торгівля; ремонт авто і мотоциклів	7,1	12	5,2	10,7	6,2	13,1	4,7	13,3	6,3	15,3
Діяльність транспорту та зв'язку	5,0	8,5	4,4	9,1	4,1	8,6	3,8	10,8	3,5	8,5
Тимчасове розміщення й організація харчування	–	–	–	–	1,3	2,7	0,7	2	1,3	3,1
Інформація та телекомунікації	–	–	–	–	0,5	1,1	0,4	1,1	0,3	0,6
Фінансова та страхова діяльність	0,9	1,5	0,6	1,2	0,7	1,5	0,6	1,7	0,4	1
Операції з нерухомим майном	4,8	8,1	3,5	7,2	0,7	1,5	0,6	1,7	0,5	1,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	–	–	–	–	1,2	2,5	0,8	2,3	0,9	2,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	–	–	–	–	1,7	3,6	1,4	4	1,4	3,4
Державне управління й оборона	7,7	13	7,6	15,6	7,2	15,2	4,9	13,9	4,4	10,7
Освіта	2,1	3,5	1,9	3,9	2,1	4,4	1,5	4,2	3,1	7,5

Закінчення таблиці

Вид економічної діяльності	2011		2012		2013		2014 ¹		2015 ¹	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5,9	9,9	4,7	9,7	4,5	9,5	3,2	9,1	3,1	7,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинки	–	–	–	–	0,4	0,8	0,4	1,1	0,4	1
Інші види послуг	2,8	4,7	2,2	4,5	0,6	1,3	0,4	1,1	0,6	1,5

Примітка: ¹ без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь.
Джерело: складено автором на основі [6].

В Україні у 2011–2015 рр. потреба у працівниках зменшилася майже на 18 тис. осіб, що свідчить про посилення негативних тенденцій розвитку ринку праці України. У 2015 р. достатньо значним залишався попит на фахівців за такими видами діяльності: промисловість, торгівля, ремонт авто і мотоциклів, діяльність транспорту та зв'язку, державне управління й оборона, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги. За останні роки значно зменшився попит на працівників у сфері будівництва, фінансової та страхової діяльності.

4. Соціальні фактори, що охоплюють соціальний захист працездатного населення, систему освіти, культури, охорони здоров'я, а також розвиток особистих здібностей і ділових якостей, професійної майстерності кадрів. Дія саме цих факторів значною мірою обумовлює якість зайнятості населення, гармонізацію інтересів особи і суспільства, формування психологічної готовності кожної людини брати на себе відповідальність за результати власної діяльності, а також гарантію сприятливих можливостей нормального відновлення і розвитку затрачених у виробничій діяльності життєвих сил людини (сучасні режими праці й відпочинку, фізичного й духовного розвитку, професійного вдосконалення тощо).

5. До законодавчо-правових факторів, що впливають на зайнятість населення, треба віднести ухвалення та дотримання законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють трудові відносини.

6. Політичні фактори – це рівень політичної стабільності в суспільстві, вектор міжнародної політики держави, міжнародні угоди і зобов'язання, що стосуються зайнятості населення.

7. Організаційні фактори визначають відповідний рівень наукової організації праці, виробництва і управління, організацію діяльності державної служби зайнятості та бірж праці, ступінь інформованості населення про стан ринку праці.

8. Техніко-технологічні фактори передбачають розвиток та впровадження досягнень науки та техніки, технічний прогрес.

9. Історико-культурні фактори враховують усі ментальні особливості населення, традиції, цінності і норми, які склалися в державі та окремих її регіонах і впливають на ступінь зайнятості населення.

10. Екологічні фактори – стан навколишнього середовища та рівень його забруднення; вони впливають на здоров'я населення, на можливість працювати за обраною професією.

Нерівномірність розвитку регіонів значною мірою залежить від розміщення продуктивних сил, зумовленого наявними природними ресурсами, історичним

розвитком та місцевими традиціями, і відображає економічну спеціалізацію регіонів країни. Диференціація регіональних ринків праці спричинена нерівномірністю соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема обсягами наявного ресурсного потенціалу й ефективністю його використання, що зумовлює різні можливості щодо врегулювання попиту та пропозиції робочої сили і регіональні диспропорції за показниками зайнятості. Тому необхідним є забезпечення ефективного організаційно-регуляторного впливу владних структур кожного регіону на зайнятість населення шляхом виокремлення факторів основного та опосередкованого впливу на зайнятість з метою удосконалення законодавчо-нормативної бази, гнучкого поєднання економічних, фінансових, організаційних, освітніх та інших інструментів регулювання.

Для побудови ефективної політики зайнятості необхідно запровадити процедуру визначення для кожного регіону факторів основного та опосередкованого впливу залежно від оцінки їхнього впливу на рівень зайнятості та включення результатів цієї оцінки до регіональних програм зайнятості як підстави для вибору пріоритетних напрямів розробки і фінансування заходів щодо підвищення рівня зайнятості. До основних доцільно віднести фактори, які мають вирішальний вплив на результативний показник та є пріоритетними для розробки заходів регіональної програми зайнятості.

Запропонована систематизація факторів впливу на зайнятість населення залежно від ролі (значущості) для кожного регіону надасть можливість на практиці дослідити їхню дію і сприятиме побудові ефективної політики зайнятості населення. Основним принципом ефективної зайнятості населення має стати формування пропорційного співвідношення певних типів зайнятості за окремими видами економічної діяльності (залежно від пріоритетності). Подальший розвиток пріоритетних сфер економіки, особливо сфери послуг, сприятиме забезпеченню ефективної зайнятості населення на ринку праці України.

На основі експертних оцінок та статистичних даних здійснена класифікація факторів основного та опосередкованого впливу на зайнятість населення Донецької області, що дає змогу виокремити основні (пріоритетні) фактори впливу.

1. *Демографічні.* Чисельність наявного населення області за оцінкою, здійсненою на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни постійного місця проживання, станом на 1 січня 2016 року становила 4265,1 тис. осіб, або 10,0 % населення України. Упродовж 2014–2015 рр. чисельність населення скоротилась на 78,7 тис. осіб, у тому числі внаслідок природного скорочення на 58,8 тис. осіб і на 19,9 тис. осіб – за рахунок міграційного скорочення. Поглибилась демографічна криза: смертність у 2015 р. перевищила народжуваність в 2,4 рази, у 2014 – удвічі. Протягом 2015 р. спостерігалася стійка тенденція зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб, зареєстрованих на території області, підконтрольній українській владі.

2. *Економічні.* Упродовж 2014–2015 рр. спостерігається зменшення обсягів промислового виробництва – на 34,6 %; обсягів сільськогосподарського виробництва – на 34,7 %; кількості малих підприємств – на 11,6 %, обсягу реалізованої ними продукції – на 9,5 %, чисельності працюючих на малих підприємствах – на 3,5 %; кількості ФОП, які сплачували податки, тобто реально здійснювали свою діяльність – на 55,5 %; обсягу капітальних інвестицій – на 58,9 %, накопичених прямих іноземних інвестицій – на 28,3 %. Середньорічний рівень інфляції за 2015 р. порівняно з 2014 р. склав 46,1 %, в Україні цей показник становив 43,3 %. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників підприємств, установ та організацій (з кількістю

зайнятих 10 і більше осіб) в області у 2015 р. склала 4980 грн, що на 29,1 % більше ніж у 2014 р. За розміром заробітної плати область посідає друге місце в Україні (після м. Київ). Реальна заробітна плата у 2014 р. знизилась на 10,4 % (в Україні – на 20,2 %).

3. *Соціальні.* Значний знос наявної виробничої та соціальної інфраструктури області, а також руйнування та пошкодження значної кількості об'єктів виробництва, житлового фонду та соціальної сфери внаслідок АТО. Нестабільний психологічний стан людей у результаті збройного конфлікту на Донбасі.

4. *Екологічні.* Донецька область займає перше місце в Україні за обсягом викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря (22,0 % загальних викидів); друге місце в Україні за обсягом накопичених відходів (7,4 % загального обсягу) і за обсягом скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти (32,1 % загального скидання). Екологічною, санітарно-епідеміологічною загрозою для Донецької області є можливий аварійний стан очисних споруд не тільки підприємств комунального господарства, але й усіх підприємств області, які здійснюють скид зворотних вод до басейну р. Сіверський Донець, що є основним джерелом питного водопостачання. На території області велика концентрація промислових підприємств добувної, переробної, хімічної та інших галузей промисловості, на балансі яких знаходяться місця видалення відходів, які експлуатуються тривалий час та у зв'язку зі скрутним економічним становищем багатьох промислових підприємств знаходяться у незадовільному технологічному стані.

До опосередкованих факторів впливу на зайнятість населення у Донецькій області належать природно-географічні, законодавчо-правові, політичні, організаційні; історико-культурні, техніко-технологічні.

Виходячи з аналізу основних та опосередкованих факторів впливу на зайнятість населення, доцільно запропонувати наступні пріоритетні напрями політики зайнятості у Донецькій області:

- розбудова сприятливого середовища для розвитку підприємницької діяльності;
- організація та надання місцевими органами виконавчої влади якісних соціальних послуг відповідно до визначених потреб громад (сприяння процесам децентралізації);
- розроблення та втілення заходів соціальної підтримки населення (у тому числі, постраждалому внаслідок конфлікту);
- відновлення та посилення системи управління природоохоронною діяльністю для запобігання екологічним ризикам та сприяння відновленню довкілля та ін.

Висновки. У результаті дослідження виокремлено основні та опосередковані фактори впливу на зайнятість населення. Для побудови ефективної політики зайнятості запропоновано запровадити процедуру визначення для кожного регіону факторів основного та опосередкованого впливу залежно від оцінки їхнього впливу на рівень зайнятості та включення результатів цієї оцінки до регіональних програм зайнятості як підстави для вибору пріоритетних напрямів розробки і фінансування заходів щодо підвищення рівня зайнятості. Це надасть змогу розробити та ухвалити загальнодержавну довгострокову програму, спрямовану на побудову нової соціально орієнтованої моделі регулювання ринку праці, яка буде основана на зваженому поєднанні інструментів державного та ринкового регулювання.

На прикладі Донецької області до основних (пріоритетних) факторів впливу на зайнятість населення віднесено: демографічні, економічні, соціальні, екологічні, техніко-технологічні. До опосередкованих факторів впливу на зайнятість населення

варто віднести: природно-географічні, законодавчо-правові, політичні, організаційні, історико-культурні. На основі впливу даних факторів виділено пріоритетні напрями політики зайнятості.

Подальших досліджень потребує детальне вивчення факторів впливу на зайнятість населення на регіональному рівні, визначення перспектив переходу українського ринку праці на європейські стандарти, можливості впровадження зарубіжного досвіду в сфері ринку праці в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 24. – Ст. 1.
2. Онікієнко В.В. Продуктивна зайнятість: зміст, актуальні проблеми і шляхи досягнення / В.В. Онікієнко, Н.І. Коваленко; НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. – К. : Принт Експрес, 1999. – 52 с.
3. Головка М.Л., Пастухов В.П. Зайнятість населення України: соціально-економічні, правові та історичні аспекти. – К. 1998. – 381 с.
4. Трубич С.Ю. Сучасна парадигма української моделі зайнятості населення / С.Ю. Трубич, Є.П. Качан. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 35 с.
5. Казюка Н.П. Зайнятість населення: проблематика та наслідки негативних тенденцій для регіону / Н. Казюка; Дніпропетр. нац. ун-т. // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Т. 2. – Дніпропетровськ 2009. – С. 553–558.
6. Дані офіційного сайту Державної статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy vid 5 lyupnia 2012 r. № 5067-VI «Pro zainiatist naseleennia» [Law of Ukraine dated July 5, 2012 No. 5067-VI «On Employment of the Population»]. (2012, 5 July). *Vidomosti Verkhovnoi Rady - Information from the Verkhovna Rada*, 24 [in Ukrainian].
2. Onikienko, V.V. (1999). *Produktivna zaynyatist: zmist, aktualni problemi i shlyahi dosyagnennya* [Productive employment: content, actual problems and ways of achieving]. Kyiv : Print Ekspres [in Ukrainian].
3. Golovko, M.L., & Pastuhov, V.P. (1998). *Zajnyatist naseleennia Ukrainy: social'no-economiczni, pravovi ta istorichni aspekty* [Employment Ukraine: socio-economic, legal and historical aspects.]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Trubych, S.Yu., & Kachan, Ye.P. (1999). *Suchasna paradyhma ukrainskoi modeli zainiatosti naseleennia* [The current paradigm of Ukrainian model employment]. Ternopil: Ekonomichna dumka. [in Ukrainian].
5. Kaziuka, N.P. (2009). *Zajnyatist naseleennja: problematyka ta naslidky negatyvnyh tendencii dlia regionu* [Employment: problems and consequences of negative trends in the region]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zbirnyk naukovykh prats - Economy: problems of theory and practice: scientific research journal*, Vol.2, 553-558 [in Ukrainian].
6. *Dani ofitsiynoho saytu Derzhavnoi statystyky Ukrainy* [Information of official site of State statistics of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 15.12.2016.